

<https://doi.org/10.5559/di.32.4.05>

FRIENDS-AND-NEIGHBOURS EFEKT NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA 2020. U HRVATSKOJ

Mislav Stjepan ČAGALJ, Branimir VUKOSAV, Denis RADOŠ
Odjel za geografiju, Sveučilište u Zadru, Zadar, Hrvatska

UDK: 324(497.5-2)"2020":328
328(497.5)"2020"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 12. listopada 2022.

Kandidiranje istaknutih lokalnih političkih čelnika na parlamentarnim izborima uobičajena je strategija kojom stranke i neovisne liste nastoje ostvariti što bolji izborni rezultat. Mnoga istraživanja upućuju na fenomen snažnije biračke podrške kandidatima u blizini mjesta prebivališta, kao i na susjednim područjima. Spomenuti fenomen u geografiji izbora poznat je kao *friends-and-neighbours* (F&N) efekt. Regresijska analiza korištena je kako bi se objasnila prostorna distribucija ishoda parlamentarnih izbora u Republici Hrvatskoj 2020. godine. Rezultati regresijskih modela, između ostalog, pokazali su da se biračke preferencije ne odražavaju isključivo kroz prizmu preferencijalnih glasova nego i kroz povećanu izbornu podršku strankama i nezavisnim listama koje su kandidirale lokalne čelnike. Takozvani F&N efekt u pravilu je izraženiji u manjim jedinicama lokalne samouprave.

Ključne riječi: geografija izbora, *friends-and-neighbours* efekt, regresijska analiza, Hrvatska, parlamentarni izbori

Mislav Stjepan Čagalj, Odjel za geografiju, Sveučilište u Zadru, Dr. Franje Tuđmana 24 i, 23 000 Zadar, Hrvatska.
E-mail: mcagalj@unizd.hr

UVOD

Geografija izbora poddisciplina je političke geografije koja se bavi proučavanjem veze između prostornoga i izbornoga fenomena (Pavić, 1992). Prvi elektoralno-geografski radovi objavljeni su još na početku 20. stoljeća, osobito u Francuskoj, stoga ne čudi što se začetnikom geografije izbora smatra francuski

geograf Andre Siegfried (Klemenčić, 1991). Velik broj radova s područja geografije izbora objavljen je 70-ih godina 20. stoljeća, i to poglavito u zapadnim državama koje imaju dulju tradiciju demokratskih višestranačkih izbora. Upravo su parlamentarni izbori koji podrazumijevaju masovnu političku participaciju čest objekt istraživanja geografije izbora. S obzirom na razmjerno kratku povijest višestranačja u Republici Hrvatskoj, radovi ove tematike nisu osobito zastupljeni. Stoga je jedan od izazova u okvirima političke geografije i srodnih disciplina istražiti i obrazložiti prostorne aspekte izbornih procesa, osobito imajući u vidu parlamentarne izbore od hrvatskoga osamostaljenja do danas.

Za hrvatsku političku scenu tradicionalna je podjela na stranke lijevice i desnice, kao što je slučaj i kod velikog broja suvremenih demokracija. U takvim razmjerno uobičajenim političkim okolnostima postoji čitav niz čimbenika koji utječu na preferencije birača. Primjerice, bez obzira na postojanje jasno utvrđenih političkih identiteta, jedan dio biračkoga tijela nije jasno stranački opredijeljen, nego biračke preferencije formira na temelju bliskosti s kandidatom. U takvim situacijama do izražaja dolazi prostorna bliskost kandidata s potencijalnim biračkim tijelom, koja se očituje u njihovoj prepoznatljivosti unutar vlastitih jedinica lokalne samouprave (JLS) – općina i gradova. U ovom kontekstu može se govoriti o prepoznatljivosti kandidata u pojedinim JLS bez obzira na njihovu stranačku pripadnost ili ideološku orijentaciju. To se objašnjava tzv. *friends-and-neighbours* (F&N) efektom. *Friends-and-neighbours* efekt odavno je poznat u geografiji izbora, a pod njim se razumijeva utjecaj udaljenosti između kandidata i birača na biračke preferencije (Schulte-Cloos i Bauer, 2021). Mnoga dosadašnja istraživanja pokazala su da kandidati na izborima ostvaruju znatno bolje rezultate u domicilnim nego u ostalim područjima (Pileček, 2021; Blais i sur., 2003, i dr.). Pritom valja istaknuti da lokalni političari uglavnom nemaju *a priori* izraženu lokalnu podršku na parlamentarnim izborima, nego isključivo oni prepoznatljiviji, poput lokalnih čelnika. U iznimnim slučajevima utjecaj kandidature istaknutih lokalnih političara može biti izražen na širem području (Panagopoulos i Bailey, 2020).

Cilj je ovog rada analizirati utjecaj F&N efekta na biračke preferencije kroz analizu uspješnosti lokalnih čelnika na parlamentarnim izborima 2020. u Republici Hrvatskoj.

Pojam *friends-and-neighbours* efekta u literaturu je uveo Key (1949), a ubrzo je postao popularan predmet istraživanja geografije izbora. Pod pojmom F&N efekta razumijeva se fenomen prema kojemu kandidati bolje prolaze u matičnim područjima naspram svih ostalih. Zašto su birači skloniji kandidatima iz domicilnih područja? Spomenuti fenomen objašnjava se činjenicom da su birači u svakodnevnom kontaktu s kan-

didatom, kao i da su izloženiji predizbornoj promidžbi. Nadalje, birači vjeruju da su lokalni kandidati upućeniji u lokalne probleme, zbog čega očekuju da će se u parlamentu zalagati za potrebe lokalnoga stanovništva (Schulte-Cloos i Bauer, 2021). Također, imaju snažniju terensku organizaciju i lokalnu prepoznatljivost, pa ih ne treba posebno lokalno afirmirati i predstavljati javnosti, što nije slučaj s novim kandidatima, koji često iziskuju razmjerno više predizborne promidžbe, odnosno materijalnih i drugih sredstava. Postojanost F&N efekta potvrdili su znanstvenici iz Irske (Górecki i Marsh, 2012), Kanade (Blais i sur., 2003), Finske (Arter, 2011), Češke (Pileček, 2021) i mnogih drugih država, što znači da utjecaj blizine kandidata na izbornu ponašanje birača nije ograničen na određeni izborni sustav, nego je karakteristika mnogih suvremenih demokracija (Górecki i Marsh, 2012). Recentna istraživanja F&N efekta provedena su i u hrvatskom susjedstvu (Červ, 2015; Tiran, 2022; Kovarek, 2022) sa sličnim teorijskim osnovama, ali različitom metodologijom istraživanja. U hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji u novije vrijeme ističu se radovi koji proučavaju geografsku utemeljenost hrvatske politike (Grdešić, 2013; Grdešić, 2021 i dr.). Međutim, dosad nije objavljen ni jedan znanstveni rad koji bi proučavao fenomen F&N efekta u kontekstu izbornih procesa u Hrvatskoj.

Prema zamijećenim obrascima biračkih preferencija na parlamentarnim izborima u Hrvatskoj, može se pretpostaviti da F&N efekt ima dva glavna pojavna oblika. Primarni je koncentracija preferencijalnih glasova u blizini prebivališta ili mjesta podrijetla kandidata. Također, F&N efekt po svojoj prilici pridonosi većoj izbornoj podršci političkim strankama u onim područjima iz kojih dolaze prepoznatljivi kandidati. Valja pretpostaviti i da F&N efekt mobilizira birače, što utječe na povećanje izlaznosti, kao što su to utvrdili znanstvenici u drugim državama (Baumann i sur., 2021).

Fokus ovoga rada jest odrediti utjecaj F&N efekta na izbornu podršku stranaka, jer preferencijalni glasovi ne pružaju jasnu sliku popularnosti lokalnih kandidata. Naime, broj osvojenih preferencijalnih glasova ovisi o veličini JLS iz kojega kandidat dolazi i mjestu na kandidacijskoj listi, pri čemu kandidati iz većih gradova i s višom pozicijom na listi imaju bolje izgleda osvojiti veći broj preferencijalnih glasova. Za razliku od Hrvatske, gdje su navedeni rednim brojevima, u pojedinim zapadnim demokracijama, poput Finske, kandidati se navode abecednim redom (Put i sur., 2020). Nedavne studije pokazale su kako je utjecaj F&N efekta izraženiji u većinskim izbornim sustavima, kao i da je bitan faktor stupanj regionalnog identiteta lokalnoga stanovništva (Kal Munis, 2021). U tom kontekstu F&N efekt može biti refleksija osjećaja pripadnosti birača lokalnoj sredini, zbog čega se odlučuju glasovati za lokalne kandidate (Schulte-Cloos i Bauer, 2021).

Za određivanje intenziteta F&N efekta upotrijebljena je metodologija Pilečeka (2021), koji je obradio F&N efekt na primjeru gradonačelnika kao kandidata na parlamentarnim izborima u Češkoj 2017. godine. Prvi korak analize bio je proučiti ovisnost izborne podrške svim kandidacijskim listama s kojih su lokalni čelnici izabrani u Hrvatski sabor na parlamentarnim izborima u Hrvatskoj 2020. o strukturnim obilježjima JLS. U tu svrhu napravljeno je sedam zasebnih višestrukih linearnih regresijskih modela. Svaki od tih modela sadržavao je jednu zavisnu varijablu (udio glasova pojedine stranke) te 6 nezavisnih varijabli (prediktora), koji su predstavljali temeljne sociodemografske (godine, obrazovanje, religija) te socioekonomske (tip zaposlenja) značajke stanovništva. Socioekonomske varijable jesu udio poljoprivrednoga stanovništva kao mjera ruralnoga nasuprot urbanom karakteru područja te stopa nezaposlenosti kao mjera ekonomskoga blagostanja područja. Sociodemografske se varijable tiču osnovnih strukturnih obilježja stanovništva. To su udjeli nacionalnih manjina, katolika i fakultetski obrazovanih stanovnika. Udio katolika obično se rabi kao mjera tradicionalnosti nekoga područja, a udio fakultetski obrazovanoga stanovništva upućuje na značenje visokoobrazovane elite na određenom području (Grdešić, 2013). Udio nacionalnih manjina povezan je, pak, s glasovima za ljevicu (Grdešić, 2013). Udio staroga stanovništva pokazatelj je ekonomske pasivnosti i starosti područja. Na biračke preferencije utječe i spol. Međutim, spomenuta varijabla (udjeli žena i muškaraca) uglavnom ne pokazuje prostorne varijacije, pa nije uključena u regresijski model (Pileček, 2021). Njezin utjecaj vidljiv je jedino na individualnoj razini, a ne na razini agregiranih podataka. Jedan od rezultata regresijskih modela jesu tzv. reziduali (razlike između predviđene i stvarne vrijednosti), koji za svaku političku stranku pokazuju razliku između osvojenoga broja glasova i predviđenoga broja glasova na temelju sociodemografskih i socioekonomskih karakteristika stanovništva. Kada je rezidualna vrijednost pozitivna, to znači da je stranka ostvarila bolji rezultat nego što je očekivano regresijskim modelom. Kao objašnjenje takva ishoda nameće se spomenuti F&N efekt. Analiza reziduala uzeta je kako bi se odredila snaga F&N efekta u JLS, čiji je (grado)načelnik bio kandidat na proučavanim parlamentarnim izborima. Također, u radu se analizira veza između broja stanovnika JLS i snage F&N efekta u njima. Jedinice lokalne samouprave s čelnom osobom na listi za parlamentarne izbore podijeljene su u pet razreda na temelju broja stanovnika. Prosječna i medijalna vrijednost F&N efekta izračunata je za svaku JLS iz koje je (grado)načelnik bio kandidat na izborima.

Podaci u ovom radu javno su dostupni. Izborni podaci za jedinice lokalne samouprave dostupni su na stranicama Državnog izbornog povjerenstva. Popis stanovništva iz 2011. godine uzet je kao izvor strukturnih varijabli, jer podaci najnovijega popisa stanovništva iz 2021. nisu bili javno dostupni u vrijeme pisanja rada.

Valja napomenuti da se na kandidacijskim listama za Sabor obično nađu i župani, iako za razliku od gradonačelnika zakonski ne mogu istodobno obavljati zastupničku dužnost. Župani su većinom popularni u županijama kojima predsjedaju, stoga i oni sigurno pridonose boljem izbornom rezultatu vlastite stranke.

REZULTATI I RASPRAVA

Prostorni raspored političkih identiteta jedno je od najpouzdanijih obilježja hrvatske politike (Grdešić, 2013). Rezultati parlamentarnih izbora 2020. nisu bili iznimka. Na parlamentarnim izborima u Hrvatskoj 2020. godine glasovalo je nešto više od 1,6 milijuna birača, uz rekordno nisku izlaznost od samo 46,9 % od ukupnoga broja birača. Najslabiji odaziv birača u povijesti hrvatske demokracije uvelike je uzrokovan ljetnim terminom izbora i strahom dijela birača od izlaska na birališta usred pandemije uzrokovane virusom Covid-19 (Raos, 2020). Za ulazak u Sabor trebalo je prijeći izborni prag koji iznosi 5 %. U Sabor je ukupno uspjelo ući 8 kandidacijskih lista: HDZ-HSLS-HDS-HDSBB, Restart koalicija (SDP-HSS-GLAS-IDS-HSU-Snaga-PGS), DPMŠ-HS-HKS-HRAST-BzH-ZL-SU, Most nezavisnih lista, koalicija zeleno-lijevih stranaka (Možemo! – politička platforma, Zagreb je naš!, NL, Radnička fronta, ORaH, Za Grad), SiP-Pametno-Fokus, Reformisti te HNS-LS. Relativni pobjednik izbora bila je kandidacijska lista predvođena Hrvatskom demokratskom zajednicom (HDZ), koja je osvojila 37,26 % od ukupnoga broja glasova. Od spomenutih 8 lista koje su ušle u Sabor samo Zeleno-lijeva koalicija nije imala ni jednoga lokalnog čelnika na listi, s obzirom na to da je riječ o koaliciji razmjerno mladih stranaka koje dotad nisu imale značajnijih rezultata na lokalnim izborima.

Primjenom regresijske analize može se odrediti utjecaj obilježja stanovništva na izbornu podršku sedam analiziranih stranaka. Također, donekle je moguće objasniti prostorni raspored rezultata izbora. Rezultati regresijske analize u Tablici 1 tako pokazuju da je na parlamentarnim izborima 2020. lista predvođena HDZ-om polučila dobre rezultate u slabije razvijenim područjima s visokim udjelima staroga i nezaposlenoga stanovništva, kao i u JLS, u kojima je manje visokoobrazovanoga stanovništva. S druge strane, Restart koalicija predvođena SDP-om kao stožernom strankom ljevice ostvarila je dobre rezultate u JLS s natprosječno visokim udjelom visokoobrazovanih, kao i u onima sa značajnijim udjelima nacional-

● **TABLICA 1**
Utjecaj odabranih
obilježja stanovništva
na izbornu podršku
kandidacijskim listama
na parlamentarnim
izborima u Hrvatskoj
2020.

nih manjina. Domovinski pokret ostvario je, pak, najbolji rezultat u JLS s visokim udjelom poljoprivrednoga stanovništva. Konzervativna stranka MOST imala je značajnu podršku u područjima s natprosječno visokim udjelom nezaposlenih i starih, a ilustrativno i s natprosječno visokim udjelom visokoobrazovanih (za razliku od liste predvođene HDZ-om). Liberalna lista SiP-Fokus-PAMETNO dobro prolazi u krajevima s natprosječno visokim udjelom visokoobrazovanoga i malim udjelom poljoprivrednoga stanovništva. Za kandidacijsku listu HNS-LS statistički značajni koeficijenti utvrđeni su za varijable udio visokoobrazovanih, udio starijega stanovništva i udio poljoprivrednoga stanovništva, a za stranku Reformisti, uz navedene tri, statistički je značajna i varijabla o udjelu nezaposlenoga stanovništva. Znakovito je da se podatak o udjelu katolika nije pokazao statistički značajan ni za jednu od uspješnih kandidacijskih lista.

Nezavisne varijable: udjeli u ukupnom stanovništvu	Zavisne varijable: izborne podrške pojedinoj kandidacijskoj listi															
	SDP	DPMŠ	HSS	HS	GLAS	HKS	HDZ	IDS	HRAST	HSLs	HSU	BzH	SiP	HNS	LS	Reformisti
	HDS	Snaga	ZL	MOST	Pametno	Fokus	HDSSB	PGS	SU							
Udio visokoobrazovanih	-0,778	0,544	-0,176	0,236	0,145	-0,174	-0,102									
Udio starijih (65+)	0,871	-0,622		0,095	-0,067	-0,123	-0,114									
Udio katolika																
Udio nezaposlenih	1,928	-2,099	1,021	0,238	-0,131		-0,242									
Udio poljop. st.			0,124	-0,037	-0,015	-0,030	0,043									
Udio nac. manjina	-0,427	0,483			-0,031											
R ²	0,381	0,388	0,361	0,169	0,222	0,046	0,066									

Izvor: DZS, 2011; DIP, 2022.

Napomena: Standardizirani Beta koeficijenti. Svi korelacijski koeficijenti statistički su značajni na razini $p < 0.05$. Podaci se odnose na jedinice lokalne samouprave.

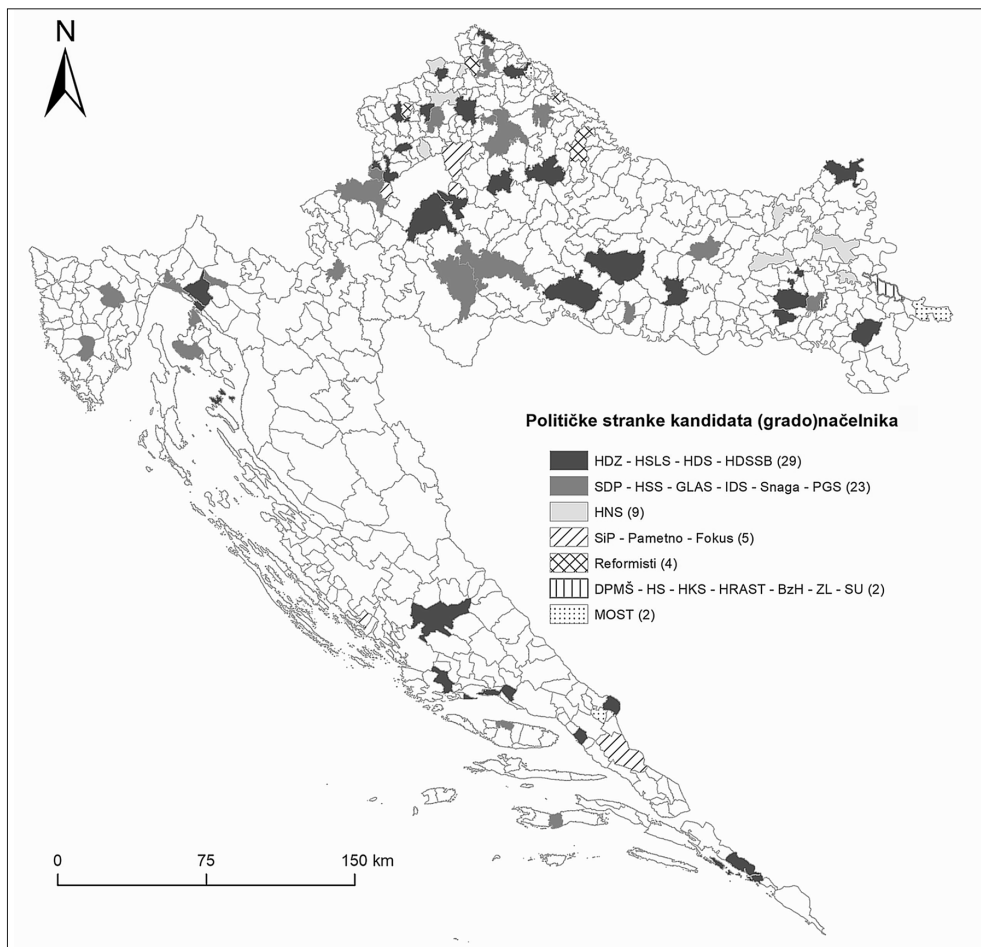
U Tablici 1 prikazan je koeficijent determinacije (R^2) za svih sedam regresijskih modela. Spomenuta vrijednost govori u kojoj se mjeri prostorne razlike u izbornoj podršci pojedine stranke mogu objasniti heterogenom strukturom stanovništva u hrvatskim jedinicama lokalne samouprave. Model na temelju strukturnih obilježja stanovništva objašnjava oko 38 % prostorne varijacije u rezultatima dviju opcija s najboljim rezultatima (liste predvođene HDZ-om i SDP-om). S druge strane, prostorne varijacije u rezultatima pojedinih stranaka, poput HNS-a i Reformista teško je objasniti strukturnim obilježjima stanovništva. Za objašnjenje prostorne distribucije rezultata izbora potrebno je stoga analizirati i druge čimbenike (poput F&N efekta) koji utječu na rezultate izbora.

LOKALNI ČELNICI NA KANDIDACIJSKIM LISTAMA

Friends and neighbours efekt najizraženiji bi trebao biti kod prepoznatljivih kandidata koji imaju snažnu podršku u vlastitim sredinama. S obzirom na to da je na kandidacijskim listama na parlamentarnim izborima 2020. bilo čak 2669 kandidata (DIP, 2022), što je najviše u zadnja dva izborna ciklusa, teško bi bilo analizirati izbornu podršku za svakoga ponaosob u njihovoj matičnoj jedinici lokalne samouprave. Stoga se u radu analizira izborni uspjeh onih lokalnih čelnika koje domicilno stanovništvo dobro poznaje. Valja očekivati da će birači podržati kandidacijske liste lokalnih političkih prvaka. Na kandidacijskim listama čiji su kandidati izabrani za saborske zastupnike ukupno je bilo 74 lokalna čelnika, od čega 43 gradonačelnika i 31 načelnik općine. Dakle, svaki treći gradonačelnik natjecao se za ulazak u deseti saziv Sabora. Bilo je i drugih lokalnih čelnika koji su se kandidirali za Sabor, poput Milana Bandića, onodobnoga gradonačelnika najvećega hrvatskoga grada Zagreba, ili Karla Starčevića, gradonačelnika Gospića, ali njihove koalicijske liste nisu ušle u Sabor, pa nisu uzeti u obzir u analizi.

U lokalne čelnike najviše se uzdao HDZ, koji ih je na kandidacijskim listama imao čak 29. Restart koalicija predvođena SDP-om imala je na listi 23 lokalna čelnika. Pojedini lokalni čelnici iz redova SDP-a, poput gradonačelnika Ploča Miše Krsčićevića i gradonačelnika Trogira Ante Bilića, odbili su biti kandidati zbog nezadovoljstva niskom pozicijom na listi (Maretić Žonja, 2020). Ilustrativan je i slučaj Marka Vešligaja, gradonačelnika Pregrade, koji se nije našao na listi Restart koalicije unatoč tome što ga je kandidiralo čak 17 općinskih i gradskih ogranak (Bagić, 2020). Predizborne akvizicije uobičajena su praksa kojom stranke nastoje postići što bolji rezultat na izborima. Tako je neposredno prije izbora nezavisni gradonačelnik Križevaca, Mario Rajn, ušao u HSS te se našao na listi Restart koalicije. HNS je na listama imao 9 lokalnih čelnika iz sjeverne i istočne Hrvatske, gdje stranka uživa znatnu podršku. Na parlamentarne izbore prvi je put izašla Stranka s imenom i prezimenom, koja je okupila brojne nezavisne gradonačelnike i načelnike. Upravo je naziv stranke primjer personalizacije politike, pri čemu se u prvi plan stavljaju pojedinci, a ne ideologija. Baš bi kod takve stranke F&N efekt mogao biti snažno izražen. Ipak, dio političara odbio je biti na listi za Sabor nakon objave koalicije sa strankama Fokus i Pametno. Riječ je o tadašnjem gradonačelniku Knina, Marku Jeliću, načelniku općine Murter-Kornati, Toniju Turčinovu, i Marku Grubeliću, načelniku općine Tribunj. Unatoč tome, koalicija SiP, Fokus i Pametno imala je 5 lokalnih čelnika na listama. Reformisti su kandidirali 4 lokalna čelnika. Domovinski pokret bio je treća najjača politička opcija na parlamentarnim izborima u Hrvatskoj 2020., ali, budući da je kao stranka utemeljen tek 2020., na listi je imao samo 2 lokalna čelnika. Riječ je o grado-

načelniku Vukovara, Ivanu Penavi, i načelniku općine Vođinci, Martinu Kordiću, koji su prethodno bili članovi drugih stranaka u vrijeme kad su izabrani na dužnost čelnika JLS. MOST je na listi za Sabor imao dvoje nezavisnih kandidata: gradonačelnicu Iloka, Marinu Budimir, i načelnika općine Podbablje, Antu Kujundžića. Među 74 (grado)načelnika očekivano su se našli i Josip Šarić, gradonačelnik Otoka, te Darijo Vasilčić, gradonačelnik Krka, koji su u vrijeme parlamentarnih izbora bili u sedmom uzastopnom mandatu na čelu svojih gradova, što svjedoči o njihovoj izvanrednoj popularnosti.

SLIKA 1
Prostorni raspored kandidata lokalnih čelnika na parlamentarnim izborima u Hrvatskoj 2020.

Uključuje samo one lokalne čelnike čije su kandidacijske liste prešle izborni prag od 5 %.

Prostorni raspored kandidata lokalnih čelnika (Slika 1) nije ravnomjeran. Pojedine regije, poput sjeverne Hrvatske, imaju veći broj kandidata (grado)načelnika, dok pojedini dijelovi, poput Like, imaju manje. Razlozi za regionalnu diskrepanciju

⇒ **TABLICA 2**
Lokalni čelnici
kandidati prema
veličini matične JLS

u kandidiranju lokalnih čelnika po svoj prilici leže u činjenici da je u regijama poput Like stanovništvo na parlamentarnim izborima tradicionalno sklonije birati glavnu političku opciju desnoga centra (HDZ), pa je u takovim okolnostima uvrštavanje lokalnih čelnika na liste manje presudno za konačan ishod izbornih procesa. Ni prostorni raspored kandidata nije kod stranaka ravnomjeran. Primjerice, HNS-ovi kandidati (grado)načelnici dolaze isključivo iz sjeverne i istočne Hrvatske. Nadalje, svi su kandidati (grado)načelnici Reformista iz sjeverne Hrvatske, a DP-a iz istočne Hrvatske.

Broj stanovnika JLS	Broj kandidata lokalnih čelnika na listi	Broj kandidata lokalnih čelnika koji su ušli u Sabor	Uspješnost (u %)
≤2000	9	0	0
2001–5000	17	2	12
5001–10 000	17	2	12
10 001–20 000	15	3	20
20 001–50 000	12	7	58
>50 000	4	2	50
<i>Ukupno</i>	74	16	22

Izvor: DZS, 2011 i DIP, 2022.

Napomena: Podaci se odnose isključivo na lokalne čelnike 7 lista čiji su kandidati izabrani u saziv Hrvatskog sabora. Uspješan kandidat je onaj koji je izabran za zastupnika u Hrvatskom saboru.

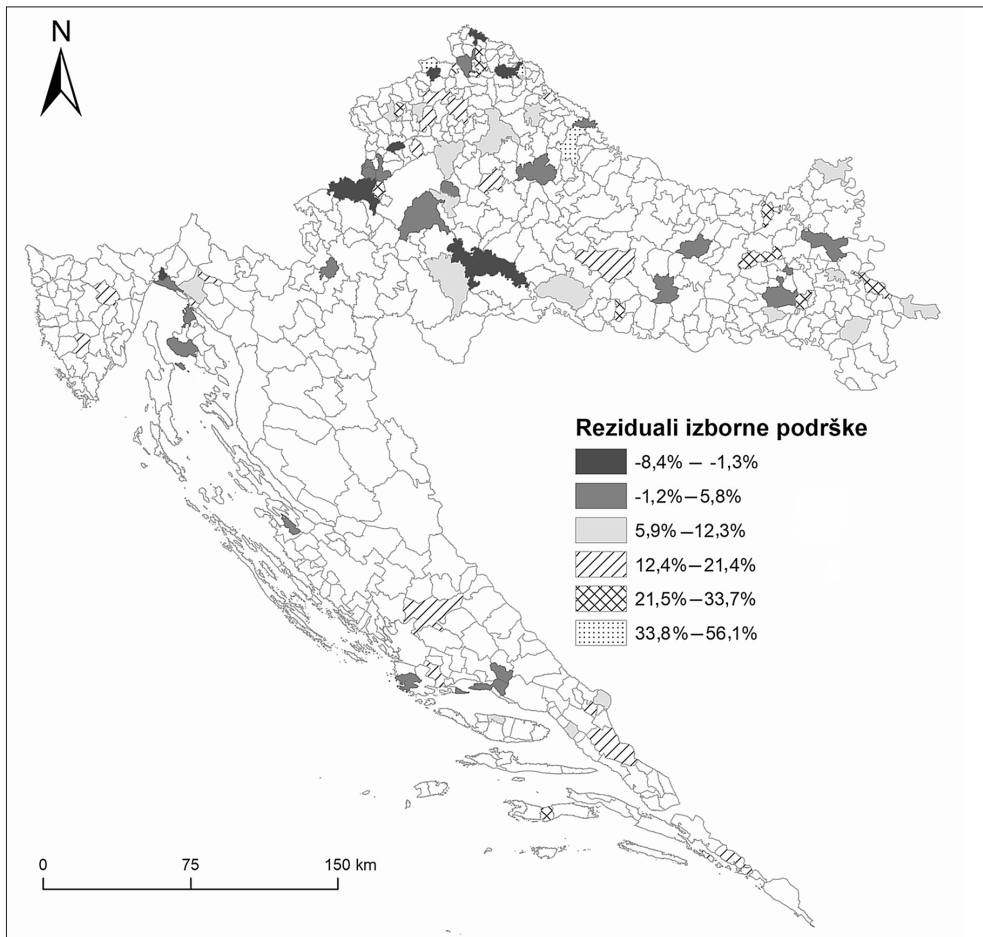
Od 74 kandidata (grado)načelnika, njih 16, odnosno 21,6 % (Tablica 2), postali su saborski zastupnici. Neki kandidati koji su izabrani za saborske zastupnike, poput gradonačelnika Splita, Andre Krstulovića Opare, nisu konzumirali osvojeni mandat, pa je u Sabor ušla njihova zamjena.

Kandidati (grado)načelnici dolazili su iz malih i velikih jedinica lokalne samouprave. Pri tome su se kandidati iz manjih JLS, odnosno općina, uglavnom nalazili nisko na listi, bez velikih izgleda da budu izabrani u Sabor. Preferencijalni način glasovanja na parlamentarnim izborima u Hrvatskoj omogućuje kandidatima ulazak u Sabor s bilo koje pozicije na listi, pod uvjetom da osvoje najmanje 10 posto preferencijalnih glasova u odnosu na ukupan broj glasova koji je ta lista osvojila. Teško je očekivati da načelnici malih općina dobiju tako velik broj preferencijalnih glasova. Jedna od rijetkih načelnica iz manjih jedinica lokalne samouprave izabranih u Hrvatski sabor jest Mirela Ahmetović, načelnica općine Omišalj, koja je 2011. imala samo 2983 stanovnika. Njezin uspjeh može se objasniti činjenicom da je riječ o političkoj tajnici SDP-a, zbog čega se nalazila relativno visoko na listi Restart koalicije u svojoj izbornoj jedinici.

ODREĐIVANJE F&N EFEKTA NA RAZINI JEDINICA LOKALNE SAMOUPRAVE

SLIKA 2
Razlika između stvarne i predviđene izborne podrške u domicilnim JLS kandidata lokalnih čelnika

Sekundarni pojavni oblik F&N efekta jest povećana podrška strankama u domicilnim JLS kandidata (grado)načelnika. Reziduali iz regresijskoga modela uzeti su kao pokazatelj utjecaja (grado)načelnika na ponašanje glasača. Odnosno, ova metoda može se rabiti za utvrđivanje razine podrške pojedinim listama, neovisno o strukturnim značajkama stanovništva. U većini JLS gdje je (grado)načelnik bio kandidat, točnije njih 66 od 74 (89,1 %), reziduali su bili pozitivni (Slika 2). Potvrda je to povoljnog utjecaja kandidata (grado)načelnika na opći uspjeh stranke na parlamentarnim izborima.

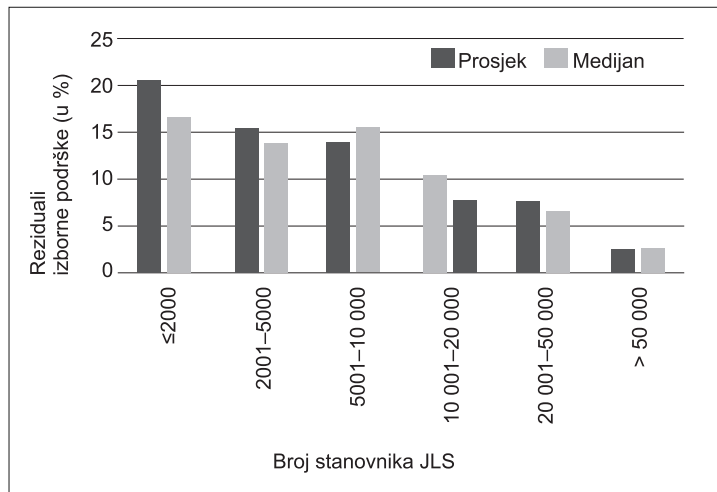

Uključuje samo one lokalne čelnike čije su kandidacijske liste prešle izborni prag od 5%.
Izvor: DIP, 2022 i DZS, 2011.

čelnika na listi za Sabor u prosjeku osvojile 12,72 % glasova više nego što bi se moglo predvidjeti na temelju sociodemografskih i socioekonomskih obilježja stanovništva. Ipak, podatak o aritmetičkoj sredini treba uzimati s dozom opreza, jer ekstremne vrijednosti mogu znatno utjecati na prosjek. Medijalna vrijednost reziduala je 11,5 %, što je osjetno niže od prosječne vrijednosti. Najveća rezidualna vrijednost zabilježena je u Gradu Đurđevcu (Slika 2), gdje je stranka Reformisti osvojila 57,58 % ukupnih glasova (rezidual +56,14 %).

Mnoge studije (Tatalovich, 1975; Gimpel i sur., 2008) pokazale su kako je glavna odrednica snage F&N efekta broj stanovnika jedinice lokalne samouprave. Spomenuta odrednica dokazana je na primjeru (grado)načelnika kao kandidata na parlamentarnim izborima u Hrvatskoj 2020. Najveća prosječna vrijednost F&N efekta (Slika 3) prisutna je u najmanjim općinama. S porastom broja stanovnika vrijednost F&N efekta pada. Pojačana izborna podrška strankama zahvaljujući lokalnom političaru kao kandidatu u općinama manjim od 2000 stanovnika u prosjeku je oko 20 % veća. Vrijednost F&N efekta je natprosječno veća i u iduća dva razreda, 2000–5001 i 5001–10 000.

➡ SLIKA 3
Povećani lokalni
uspjeh stranaka
zahvaljujući kandidatu
lokalnom čelniku

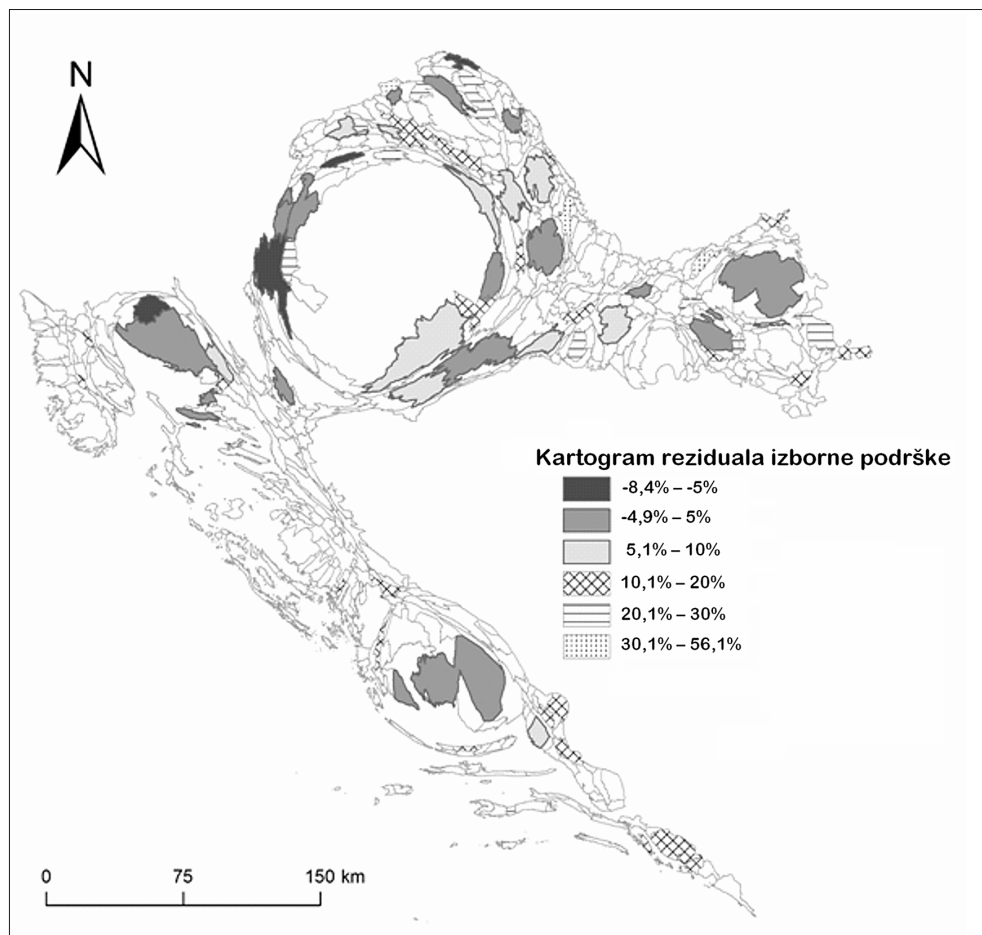

Uključuje samo one lokalne čelnike čije su kandidacijske liste prešle izborni prag od 5 %.

Slika 4 prikazuje vrijednost reziduala izborne podrške, pri čemu je površina JLS prikazana razmjerno broju stanovnika. Iz karte se vidi da populacijski najveći gradovi imaju znatno nižu vrijednost F&N efekta.

Postoje mnogi razlozi zbog kojih kandidatura istaknutih lokalnih političara više utječe na biračke preferencije u manjim jedinicama lokalne samouprave. U vrlo malim općinama velik udio birača osobno poznaje načelnika općine, dok s porastom broja stanovnika općine intenzitet socijalne kohezije opa-

da. Osim toga, u većim naseljima postoji veći broj domicilnih kandidata na izborima (Pileček, 2021). Razlike u snazi F&N efekta mogu se promatrati između pojedinih koalicijskih lista. Prosječna rezidualna vrijednost najveća je kod DP-a i iznosi 26,4 %.

SLIKA 4
Razlika između stvarne i predviđene izborne podrške u domicilnim JLS kandidata lokalnih čelnika

Uključuje samo one lokalne čelnike čije su kandidacijske liste prešle izborni prag od 5 %.

Svakako je zanimljivo analizirati JLS u kojima su reziduali negativni. Od njih 8, u čak 4 (Vinica, Oroslavje, Samobor i Rijeka) (grado)načelnici na lokalnim izborima održanim 2021. nisu osvojili novi mandat. To govori u prilog činjenici da je njihova popularnost među lokalnim stanovništvom 2020. godine, u vrijeme održavanja parlamentarnih izbora, bila manja nego 2017. godine, kada su osvojili mandat. Negativna rezidualna vrijednost zabilježena je u Sisku, što ne čudi s obzirom na to da je riječ o razmjerno velikom gradu. Negativne vrijednosti reziduala zabilježili su i HDZ-ovi gradonačelnici Preloga i Murskog Središća. Kao razlog negativnog F&N efekta

HDZ-ovih kandidata u Međimurju nameće se izvanredna popularnost međimurskoga župana, Matije Posavca, koji je bio na listi Restart koalicije. Župan Posavec osvojio je čak 12 395 od ukupno 16 379 preferencijalnih glasova. Da gradonačelnici Preloga i Murskog Središća uživaju potporu lokalnog stanovništva, potvrđuje podatak da je HDZ u navedenim gradovima osvojio više glasova nego na prošlim parlamentarnim izborima. Uostalom, gradonačelnici su popularnost potvrdili na lokalnim izborima 2021. osvojivši novi mandat.

ZAKLJUČAK

Prostornu raščlambu rezultata parlamentarnih izbora na lokalnoj razini djelomično se može objasniti strukturnim obilježjima stanovništva. Ipak, takav kompozicijski pristup ne objašnjava glavninu prostornih razlika u rezultatima izbora. Istraživanje potvrđuje da izborna odluka nije isključivo individualna, nego je to odluka referentne društvene skupine. U tom kontekstu, povezanost pojedinih kandidata s određenim područjima vrlo je važna za biračke preferencije.

Na primjeru (grado)načelnika kao kandidata na parlamentarnim izborima dokazano je da istaknuti lokalni kandidati ne dobivaju samo veći broj preferencijalnih glasova nego osiguravaju snažniju izbornu podršku stranci koju predstavljaju. Dakle, ovaj rad pruža empirijsku potvrdu postojanja i utjecaja F&N efekta u izbornim procesima u Hrvatskoj. Kandidatura (grado)načelnika na parlamentarnim izborima ima veći učinak u manjim JLS, što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima izbornih procesa u drugim državama. Naime, u većim gradovima veze između gradonačelnika i birača nisu toliko jake. Uz to, u većim gradovima F&N efekt je slabije izražen zbog većega broja domicilnih kandidata na kandidacijskim listama. Osim veličine jedinice lokalne samouprave, bitan čimbenik snage F&N efekta jest i popularnost lokalnoga članka među lokalnim stanovništvom. Rezultati ovog istraživanja mogu imati i praktičnu primjenu. Potencijali F&N efekta mogu se, naime, uzeti u obzir prilikom određivanja kandidacijskih lista. Teško je predvidjeti kako će se razvijati čimbenici koji utječu na biračke preferencije, no rezultati ovog istraživanja sugeriraju da F&N efekt znatno utječe na ishode izbornoga procesa u Hrvatskoj. Buduća istraživanja trebala bi se usmjeriti na istraživanje mehanizma na koji F&N efekt utječe na biračke preferencije u Hrvatskoj.

LITERATURA

Arter, D. (2011). Taking the guilt off the conservatives' gingerbread: The April 2011 Finnish general election. *West European Politics*, 34(6), 1284–1295. <https://doi.org/10.1080/01402382.2011.616666>

Bagić, J. (2020, 14. lipnja). Napetost u SDP-u: Gradonačelnik Pregrade razočaran jer se nije našao na izbornoj listi. *Nacional.hr*. <https://www.>

nacional.hr/napetost-u-sdp-u-gradonacelnik-pregrade-razocaran-je-
-se-nije-nasao-na-izbornoj-listi/

Baumann, Z., Winburn, J., Russo, S. J. i Islam, M. S. (2021). What are friends for? The effect of geographic proximity on primary turnout in gubernatorial elections. *Political Research Quarterly*, 74(2), 317–331. <https://doi.org/10.1177/1065912920906202>

Blais, A., Gidengil, E., Dobrzynska, A., Nevitte, N. i Nadeau, R. (2003). Does the local candidate matter? Candidate effects in the Canadian election of 2000. *Canadian Journal of Political Science*, 36(3), 657–664. <https://doi.org/10.1017/S0008423903778810>

Červ, A. (2015). Vpliv učinka poznanstva in sosedstva na volilno vedenje v volilnem okraju Tolmin. *Dela*, 44.

DIP (Državno izborna povjerenstvo). (2022). *Arhiva izbornih rezultata*. <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/#/app/home>

DZS (Državni zavod za statistiku). (2011). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.*, <https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censusustabsxls.htm>

Gimpel, J. G., Karnes, K. A., McTague, J. i Pearson-Merkowitz, S. (2008). Distance-decay in the political geography of friends-and-neighbours voting. *Political Geography* 27(2), 231–252. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2007.10.005>

Górecki, M. A. i Marsh, M. (2012). Not just 'friends and neighbours': Canvassing, geographic proximity and voter choice. *European Journal of Political Research*, 51(5), 563–582. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2011.02008.x>

Grdešić, M. (2013). Prostorna analiza "crvene" i "crne" Hrvatske: eksplorativna studija. *Politička misao*, 50 (1), 183-203. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/101124>

Grdešić, M. (2021). Crvena i crna Hrvatska u dugoročnoj perspektivi. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 18(1), 21–53. <https://doi.org/10.20901/an.18.08>

Kal Munis, B. (2021). Place, candidate roots, and voter preferences in an age of partisan polarization. Observational and experimental evidence. *Political Geography*, 85, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102345>

Key, V. (1949). *Southern politics in state and nation*. Vintage Books.

Klemenčić, M. (1991). Izbori u Hrvatskoj 1990 – elektoralnogeografska analiza odabranih primjera. *Hrvatski geografski glasnik*, 53(1), 95–108. <https://hrcak.srce.hr/71667>

Kovarek, D. (2022). Distributive politics as behavioral localism: Evidence from a vignette experiment in Hungary. *Research & Politics*, 9(3). <https://doi.org/10.1177/20531680221122279>

Maretić Žonja, P. (2020, 13. lipnja). Bernardiću nezadovoljni kandidati odbili biti na listi. *Vecernji.hr*. <https://www.vecernji.hr/vijesti/bernardic-predstavlja-svoju-listu-za-sabor-ima-zanimljivih-iznenadenja-1409586>

Panagopoulos, C. i Bailey, K. (2020). "Friends-and-neighbours" mobilization: A field experimental replication and extension. *Journal of Experimental Political Science*, 7(1), 13–26. <https://doi.org/10.1017/XPS.2019.1>

Pavić, R. (1992). Geografija izbora. *Politička misao*, 29(2), 48–52. <https://hrcak.srce.hr/112980>

Pileček, R. (2021). The influence of mayors as candidates in the 2017 parliamentary elections on voter decision-making in Czechia. *AUC Geographica*, 56(2), 234–247. <https://doi.org/10.14712/23361980.2021.15>

Put, G.-J., Schoultz, A. i Isotalo, V. (2020). Fighting over friends and neighbours: The effect of inter-candidate geographic distance on intra-party competition. *Political Geography*, 81, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2020.102219>

Raos, V. (2020). Struktura rascjepa i parlamentarni izbori u Hrvatskoj 2020. u doba pandemije. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 17(1), 7–30. <https://doi.org/10.20901/an.17.01>

Schulte-Cloos, J. i Bauer, P. C. (2021). Local candidates, place-based identities, and electoral Success. *Political Behavior*, 45, 679–698. <https://doi.org/10.1007/s11109-021-09712-y>

Tatalovich, R. (1975). "Friends and neighbours" voting: Mississippi, 1943–73. *The Journal of Politics*, 37(3), 807–814. <https://doi.org/10.2307/2129327>

Tiran, J. (2022, 20. listopada). Ali je važno, da je naš? Učinek poznanstva in sosedstva na predsedniških volitvah 2022. *Metina lista*. <https://metinalista.si/ali-je-pomembno-da-je-nas-ucinek-poznanstva-in-sosedstva-na-predsedniskih-volitvah-2022/>

Friends-and-Neighbours Effect at the 2020 Parliamentary Elections in Croatia

Mislav Stjepan ČAGALJ, Branimir VUKOSAV, Denis RADOŠ
Department of Geography, University of Zadar, Zadar, Croatia

The candidacy of prominent local political leaders in parliamentary elections is a common strategy by which parties and independent lists strive to achieve the best possible election results. A number of studies indicate the phenomenon of stronger voter support for candidates in a place or area where they are actually from, as well as in neighbouring areas. The mentioned phenomenon in the geography of elections is known as friends-and-neighbours (F&N) effect. Regression analysis was used to explain spatial distribution of the results of the parliamentary elections in the Republic of Croatia in 2020. The results of the regression models, among other things, demonstrated that voter preferences are not reflected exclusively through the prism of preferential votes, but also through increased electoral support for parties and independent lists that nominate local leaders. The so-called F&N effect is generally more noticeable in smaller municipalities.

Keywords: geography of elections, friends-and-neighbours effect, regression analysis, Croatia, parliamentary elections

Međunarodna licenca / International License:
Imenovanje-Nekomercijalno / Attribution-NonCommercial